

الْحَمْدُ
لِلَّهِ
الْحَمْدُ
لِلَّهِ
الْحَمْدُ
لِلَّهِ

- سرشناسه: مؤدب، سیدرضا، ۱۳۴۱ -
 عنوان و نام پدیدآور: درایة الحدیث/ سیدرضا مؤدب.
 مشخصات نشر: قم: مرکز بین‌المللی ترجمه و نشر المصطفی ﷺ، ۱۴۳۳ق، ۱۳۹۱.
 مشخصات ظاهری: ۲۴۰ص.
 شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۱۹۵-۶۳۲-۷
 وضعیت فهرست‌نویسی: فایا.
 موضوع: حدیث -- علم‌الدرايه
 وضعیت ویراست: ویراست ۲.
 یادداشت: کتابنامه: ص. [۲۳۷]-۲۴۰؛ همچنین به صورت زیرنویس.
 یادداشت: چاپ سوم.
 یادداشت: چاپ چهارم: ۱۳۹۵ (فیبا).
 یادداشت: چاپ پنجم و ششم: ۱۳۹۶ (فیبا).
 شناسه افزوده: جامعة المصطفی ﷺ العالمية.
 رده‌بندی کنگره: مرکز بین‌المللی ترجمه و نشر المصطفی ﷺ
 رده‌بندی دیویی: BP ۱۰۹/م۸۵۴ ۱۳۹۱
 شماره کتابشناسی ملی: ۲۶/۲۹۷
 ۲۷۹۲۵۰۱

دراية الحديث

سيّد رضا مؤدّب

مركز بين المللي
ترجمه و نشر المصطفى ﷺ

دراية الحديث

نویسنده: سید رضا مؤدب

چاپ ششم: ۱۳۹۶ ش / ۱۴۳۹ ق

ناشر: مرکز بین‌المللی ترجمه و نشر المصطفی ﷺ

● چاپ: زلال کوثر ● قیمت: ۱۶۵۰۰۰ ریال ● شمارگان: ۲۰۰۰

حق چاپ برای ناشر محفوظ است.

مراکز فروش:

◀ ایران، قم، خیابان معلم غربی (حجتیه)، نبش کوچه ۱۸:

تلفن: +۹۸ ۲۵ ۳۷۸۳۶۱۳۴ تلفکس: (داخلی ۱۰۵) / ۰۲۵ ۳۷۸۳۹۳۰۵

◀ ایران، قم، بلوار محمدامین، سه راه سالاریه. تلفن: ۰۲۵- ۳۲۱۳۳۱۰۶

◀ ایران، قم، مجتمع ناشران، طبقه سوم واحد ۳۰۸. تلفن: ۰۲۵- ۳۷۸۴۲۴۰۲

 <http://buy-pub.miu.ac.ir/>

 <http://pub.miu.ac.ir>

 https://telegram.me/pub_almostafa

 miup@pub.miu.ac.ir

با سپاس از دست‌اندرکارانی که ما را در تولید این اثر یاری رساندند.

● ناظر گرافیک: مسعود مهدوی
● ناظر چاپ: نعمت‌الله یزدانی

● مدیر انتشارات: مرتضی محمدعلی نژاد شانی
● مدیر تولید: جعفر قاسمی ابهری
● ناظر فنی: محمدباقر شکری

سخن ناشر

تحولات اجتماعی و مقتضیات نوپدید دانش‌های گوناگون، نیازهایی را به وجود آورده که پاسخ به آن، طراحی رشته‌های تحصیلی جدید و تربیت دانشوران متخصص را ضروری می‌نماید. از این رو کتاب‌های آموزشی نیز باید با توجه به این دگرگونی‌ها تألیف شود.

جهانی شدن و گسترش سلطه فرهنگی غرب در سایه رسانه‌های گوناگون اقتضا دارد که دانش‌پژوهان و علاقه‌مندان به این مباحث، با اندیشه‌های بلند و ارزش‌های متعالی آشنا شوند. این مهم با ایجاد رشته‌های تخصصی، آفرینش متون جدید و غنی، گسترش دامنه آموزش و تربیت سازمان‌یافته دانشجویان به انجام خواهد رسید.

بالندگی مراکز آموزشی در گرو نظام آموزشی منسجم و پویاست. بازنگری متن‌ها و شیوه‌های آموزشی و به‌روز کردن آن نیز نشاط علمی مراکز آموزشی را در پی دارد. حوزه‌های علوم دینی به برکت انقلاب شکوهمند اسلامی، سالیانی است که در اندیشه اصلاح ساختار آموزشی و بازنگری متون درسی‌اند. «جامعة المصطفیٰ ﷺ العالمية» به عنوان بخشی از این مجموعه که رسالت

بزرگ تعلیم و تربیت طلاب غیر ایرانی را بر عهده دارد، تألیف متون درسی مناسب را سرلوحه تلاش خود قرار داده و تدوین و نشر متون آموزشی در موضوعات گوناگون علوم دینی، حاصل این تلاش است.

«مرکز بین‌المللی ترجمه و نشر المصطفی ﷺ ضمن سپاس و قدردانی از فرزانه‌گانی که در تولید این اثر همفکری و همکاری داشته‌اند، آن را به عموم اهل اندیشه و فرهنگ تقدیم می‌کند.

مرکز بین‌المللی ترجمه و نشر المصطفی ﷺ

مقدمه پژوهشگاه بین‌المللی المصطفی ﷺ

حقیقت مداری اصیل‌ترین و زیباترین راز هستی و حقیقت‌طلبی ماندگارترین و برترین گرایش آدمی است.

داستان پر رمز و راز حقیقت‌جویی بشر، سرشار از هنرنمایی مؤمنان، مجاهدان و عالمانی است که با تمسک و پای‌بندی به حقیقت بی‌متها، در مصاف بین حق و باطل، سربلندی و شرافت ذاتی حق را نمایان ساخته‌اند و در این میان، چه درخشندگی چشم‌نوازی در اسلام عزیز است که علم را، به ذات خود، شرافتمند و فخیم دانسته و از باب تا محراب کائنات را سراسر علم و عالم و معلوم می‌نمایاند و در مکتب آن، جز اولوالعلم و راسخان در مسیر طلب دانش، کسی را توان دست‌یابی به گنجینه‌های حکمت نیست.

علم برخاسته از وجدان پاک و عقل سلیم، در پرتو انوار آسمانی وحی، هم به فرد کمال انسانی، عظمت روحی و رشد معنوی می‌بخشد و فکر، اندیشه و خیال او را به پرواز درمی‌آورد و هم جامعه را سمت و سوی سعادت‌مندانه بخشیده و آن را به جامعه‌ای متمدن و پیشرو متحول می‌کند. بی‌توجهی و یا کوتاه فکری است اگر فرد و جامعه‌ای به دنبال عزت، استقلال، هویت، امنیت، سعادت و

سربلندی مادی و معنوی باشند اما آن را در صراطی غیر از حقیقت‌طلبی، علم اندوزی و حکمت‌مداری الهی طلب نمایند.

انقلاب سراسر نور اسلامی ایران که داعیه جهانی سازی کلمة الله و برپایی تمدن جهانی اسلام را داشته و فروپاشی و افول تمدن‌های پوشالی غرب و شرق را به نظاره نشسته است، با اندیشه فقاهتی در اداره حکومت و نظریه مترقی «ولایت فقیه»، طرازی از مسئولیت‌ها و مأموریت‌های حوزه‌های علمیه و روحانیت را عرضه نمود که امید و نشاط را نه تنها در شیعیان و مسلمانان، بلکه در دل تمامی آزادی‌خواهان و حق‌طلبان سراسر جهان زنده ساخت. در این راستا، رهبر فرزانه انقلاب مد ظله با عزمی مصمم و با تمامی توان، همچون پیر و مراد خود خمینی کبیر رحمته الله علیه، در صحنه حاضر شده و بر خطورت و فوریت حرکت فراگیر و بی‌وقفه همه توان‌مندی‌ها و اراده‌ها جهت تحقق جنبش نرم‌افزاری و نهضت تولید علم و تحول در علوم انسانی و نیز یافتن راه‌های میان‌بر و دانش‌فزا در این خصوص، تأکید ورزیده و پیشرفت این مهم را راهبری و رصد می‌کنند.

جامعة المصطفی رحمته الله علیه العالمية، نمادی درخشان از این رسالت جهانی و همت بین‌المللی انقلاب اسلامی است که بار مسئولیت تربیت مجتهدان، عالمان، محققان، متخصصان، مدرسان، مبلغان، مترجمان، مربیان و مدیران پارسا، متعهد و زمان شناس را بر دوش داشته و با تبیین، تولید و تعمیق اندیشه دینی و قرآنی و گسترش مبانی و معارف اسلامی، به نشر و ترویج اسلام ناب محمدی رحمته الله علیه و معارف بلند و تابناک مکتب اهل بیت علیهم السلام جامه تحقق می‌پوشاند.

پژوهشگاه بین‌المللی المصطفی رحمته الله علیه نیز که مهم‌ترین و گسترده‌ترین مجموعه پژوهشی المصطفی رحمته الله علیه است، بومی‌سازی و بازتولید اندیشه دینی معاصر متناسب با نیازها و اقتضائات عرصه بین‌الملل، تبیین، تولید و تعمیق اندیشه دینی،

گشودن افق‌های نوین فکری و معرفتی در دنیای معاصر، پاسخ‌گویی به مسائل و شبهات فکری و معرفتی مخاطبان و تأمین و تدوین متون و منابع درسی و کمک درسی به‌ویژه با رویکرد اسلامی‌سازی علوم و پشتیبانی علمی از فعالیت‌های سازمانی المصطفی ﷺ را از جمله مأموریت‌ها و تکالیف خود می‌داند.

اثر علمی پیش روی نیز که به همت مؤلف محترم جناب آقای حجة الاسلام دکتر سیدرضا مؤدب و برای دوره کارشناسی رشته علوم قرآن و حدیث تهیه و تدوین شده است، درچارچوب همین اهداف و برنامه‌های پژوهشگاه و مبتنی بر نیازسنجی‌های صورت گرفته، تدوین و برای استفاده خوانندگان محترم تقدیم شده است.

در پایان لازم است ضمن ارج نهادن به تلاش‌های خالصانه مؤلف محترم، از کلیه دست‌اندرکاران محترم آماده‌سازی و انتشار این اثر ارزشمند، به‌ویژه همکاران محترم مرکز بین‌المللی نشر و ترجمه المصطفی ﷺ و همه عزیزانی که به نحوی در تدوین و انتشار آن نقش داشته‌اند، قدردانی و تشکر نماییم و از خداوند متعال برای ایشان و همه خادمان عرصه تبلیغ و نشر مفاهیم و معارف دینی، آرزوی بهروزی، موفقیت و سعادت نماییم.

فهرست

درآمد.....	۱۷
۱. کلیات.....	۱۹
ضرورت حدیث پژوهی.....	۱۹
تعریف علم الدراية.....	۲۱
موضوع علم الدراية.....	۲۲
فایده علم الدراية.....	۲۳
پیشینه تاریخی.....	۲۳
اقسام اصطلاحات حدیثی (درون حدیثی و برون حدیثی).....	۲۵
۲. تعریف حدیث و مترادف‌های آن.....	۲۹
اصطلاحات درون حدیثی.....	۲۹
حدیث.....	۲۹
۱. حدیث قدسی.....	۲۹
تفاوت حدیث قدسی با حدیث غیر قدسی.....	۳۰
تفاوت حدیث قدسی با قرآن.....	۳۱
چگونگی روایت حدیث قدسی.....	۳۱
نمونه‌ها.....	۳۲
۲. حدیث غیر قدسی.....	۳۲

۳۴ سنّت
۳۵ خبر
۳۶ اثر
۳۶ سند حدیث
۳۸ متن حدیث
۴۳ ۳. تقسیم حدیث از نظر تعداد راویان
۴۳ خبر متواتر
۴۵ شروط تواتر
۴۶ شروط سامع
۴۶ شروط ناقلان
۴۷ اقسام تواتر
۴۷ ۱. متواتر لفظی
۴۷ ۲. متواتر معنوی
۴۸ خبر واحد
۴۹ اعتبار و حجّیت خبر واحد
۵۱ اقسام خبر واحد
۵۱ ۱. خبر مستفیض
۵۲ ۲. خبر عزیز
۵۲ ۳. خبر غریب
۵۷ ۴. تقسیم خبر واحد از نظر حالات راویان (۱)
۵۸ صحیح
۵۸ صحیح نزد قدامای امامیه
۵۹ صحیح نزد متأخران امامیه
۶۳ ۱. صحیح اعلی
۶۳ ۲. صحیح اوسط
۶۳ ۳. صحیح ادنی
۶۴ حسن

۵. تقسیم خبر واحد از نظر حالات راویان (۲).....	۷۱
حدیث قوی.....	۷۱
حدیث موثق.....	۷۳
حدیث ضعیف.....	۷۴
تأثیر عمل اصحاب در جبران ضعف سند روایات.....	۷۷
۶. تقسیم خبر واحد از نظر اوصاف «اصطلاحات مشترک» (۱).....	۸۳
تقسیم خبر واحد از نظر اوصاف.....	۸۳
اصطلاحات مشترک.....	۸۴
اصطلاحات مختص.....	۸۴
اصطلاحات مشترک.....	۸۵
مُسْنَد.....	۸۵
مَتَّصِل.....	۸۸
مرفوع.....	۸۹
مُعْتَمَن.....	۹۳
۷. تقسیم خبر واحد از نظر اوصاف «اصطلاحات مشترک» (۲).....	۹۹
معلق.....	۹۹
بررسی تعلیق در کتب اربعه.....	۱۰۰
مفرد.....	۱۰۳
محکم و متشابه.....	۱۰۵
مشترک.....	۱۰۹
۸. تقسیم خبر واحد از نظر اوصاف «اصطلاحات مشترک» (۳).....	۱۱۳
روایة الاقران و مُدَبِّح.....	۱۱۳
عالی و نازل.....	۱۱۶
ناسخ و منسوخ.....	۱۱۹
مجمل و مبین.....	۱۲۳
۹. تقسیم خبر واحد از نظر اوصاف «اصطلاحات مشترک» (۴).....	۱۲۹
مشهور.....	۱۲۹

۱۳۳	شاذ و نادر.....
۱۳۵	مُصَحَّف.....
۱۳۷	مدرج.....
۱۴۰	یادسپاری.....
۱۴۳	۱۰. تقسیم خبر واحد از نظر اوصاف «اصطلاحات مختص» (۱).....
۱۴۳	اصطلاحات مختص.....
۱۴۳	مقطوع.....
۱۴۶	منقطع.....
۱۴۸	معضل.....
۱۴۹	مرسل.....
۱۵۲	موقوف.....
۱۵۷	۱۱. تقسیم خبر واحد از نظر اوصاف «اصطلاحات مختص» (۲).....
۱۵۷	مضمّر.....
۱۶۱	متروک.....
۱۶۲	منکر(مردود).....
۱۶۴	مُدَّاس.....
۱۶۶	مهمل.....
۱۶۸	مجهول.....
۱۷۰	نتیجه.....
۱۷۱	پرسش.....
۱۷۱	پژوهش.....
۱۷۲	منابع.....
۱۷۳	۱۲. تقسیم خبر واحد از نظر اوصاف «اصطلاحات مختص» (۳).....
۱۷۳	مقلوب.....
۱۷۷	معلّل.....
۱۸۰	مضطرب.....
۱۸۲	مجعول.....

۱۸۳	جاعلان حدیث
۱۸۹	۱۳. اصطلاحات برون حدیثی
۱۸۹	اصطلاحات مربوط به کنیه و القاب
۱۸۹	۱. القاب مختص به معصومان <small>علیهم السلام</small>
۱۹۴	۲. القاب غیر معصومان
۱۹۴	محمّدون ثلاث
۱۹۵	اصحاب اجماع
۱۹۶	نواب اربعه
۲۰۳	۱۴. اصطلاحات مربوط به تحمّل حدیث و مهم ترین اصطلاحات رایج بین محدثان
۲۰۳	طرق تحمّل حدیث
۲۰۴	۱. سماع
۲۰۵	۲. قرائت
۲۰۶	۳. اجازه
۲۰۹	دیگر اصطلاحات رایج بین محدثان
۲۰۹	طبقه
۲۱۱	عدّة
۲۱۲	اصل و کتاب
۲۱۳	مَشِيخَه و مَشِيخَه
۲۱۴	مستدرک
۲۱۴	مُسْنَد و سُنَن
۲۱۵	إسناد
۲۱۵	نوادِر
۲۱۹	۱۵. شرایط قبول روایت
۲۱۹	اسلام
۲۲۱	بلوغ
۲۲۲	عقل
۲۲۳	ایمان

٢٢٤	عدالت راوى
٢٢٦	نقل به معنا
٢٢٨	تقطيع حديث
٢٢٩	آداب فراگيرى حديث
٢٣٠	آداب بيان و نقل حديث
٢٣٢	آداب كتابت حديث
٢٣٧	كتاب نامه